

Sayı: 218 Subat 2003

ÇİFTÇİ ve KÖY

Dünyası

TARIM SEKTÖRÜ

UZUN YILLAR İHMAL EDİLMİŞTİR

Dr. Özlen Hiç-BİROL

Son ekonomik krize karşı alınan tedbirler tarıma büsbütün ağır bir yük bindirmiştir. Fakat bu IMF reçetelerinin yanlış bir uygulaması sonucudur; Avrupa Birliği'ne uyumun gereği değildir.

Tarım Politikalarının Kısa Bir Tarihçesi

Tarım sektörünün bugünkü durumunu irdelemeden önce, buna yardımcı olmak üzere, tarım politikalarının kısa bir tarihçesine göz atmak yararlı olacaktır.

Atatürk tarımın gelişmesi için "aşar"ı kaldırmış, köylünün "milletin efendisi" olduğunu vurgulamış, tüm çiftçilerin "toprak sahibi" olması gereği üzerinde durmuştur. Atatürk döneminde özel sektör henüz mevcut olmadığı için, devlet eliyle sanayileşme ilk adımlar başarıyla atılmıştır. Tarımı desteklemekte olan Ziraat Bankası'na kamu bankası statüsü kazandırılmıştır. İmalat sanayinin finansmanı için Sümerbank, madencilik için Etibank kurulmuştur. Yine sanayinin finansmanına hizmet etmesi için İş Bankası da karma sermayeli olarak kurulmuştur.

Atatürk doktrinci değil, akılcı bir devletçilik rejimi getirmiştir:

Atatürk'ün kabul ettiği "devletçilik"te özel teşebbüs esastır.

Ancak hızlı şekilde sanayileşme ve kalkınma için özel te-

şebbüsün yeterli olmadığı durumlarda devlet doğrudan üretim yapacak, fakat belirli bir sektörde özel teşebbüs yeterince geliştiğinde ise bu sektör özel teşebbüse bırakılacaktır.

Tarımda ise devlet hiçbir zaman üretim yapmayacaktır; tarımda araştırma yapacak olan kurumların üretimi, piyasaya üretim değildir.

Atatürk "özel yabancı sermaye" için de dengeli ilkeler belirlemiştir. Ulaştırma alanındaki özel yabancı sermaye satın alınarak devletleştirilmiştir. Diğer alanlardaki özel yabancı

"Atatürk tarımın gelişmesi için "aşar"ı kaldırmış, köylünün "milletin efendisi" olduğunu vurgulamış, tüm çiftçilerin "toprak sahibi" olması gereği üzerinde durmuştur."

sermayenin ise, kapitülasyonlardan arındırılarak faaliyet göstermesine izin verilmiştir.

"Atatürk doktrinci değil, akılcı bir devletçilik rejimi getirmiştir: Atatürk'ün kabul ettiği "devletçilik"te özel teşebbüs esastır."

Atatürk dönemindeki Birinci Kalkınma Hamlesinden sonra Demokrat Parti döneminde İkinci Kalkınma Hamlesi başlatılmıştır (W.W. Rostow: Stages of Economic Growth):

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti tarım sektörünü yüksek destekleme ürün fiyatları ve destek alımları, düşük faizli tarım kredileri, tarım satış ve kredi kooperatifleri, mali yardımlar yoluyla kimyevi gübre fiyatlarının düşük tutulması gibi tedbirlerle desteklemiştir.

“Gerek altyapı yatırımlarının gerek subvansiyonların azaltılması ile tarım sektörü adeta bir "üvey evlat" durumuna düşürülmüştür.”

Tüm bu sübvansiyonlar yanında meralardaki fazlanın da tarıma açılmasından bazı doktorların iddia ettiğinin tersine sadece büyük değil, aslında orta ve küçük çiftçiler yararlanmışlardır.

Karayollarının genişletilmesi ise tarım ürünlerinin şehirlere ve tüketim merkezlerine nakledilmesini kolaylaştırmış, Türk Tarımını ülke ve dünya piyasalarına açmıştır.

Tarımdaki tüm bu gelişmeler çeşitli yönlerden sanayiye de uyarılmış, sanayii sektörü tarım sektöründen de daha hızlı gelişmiş ve milli gelir içindeki payı giderek yükselmiştir. Bu tecrübe, Türkiye gibi, gelişen ve yeni sanayileşen ülkelerde yüksek bir büyüme hızı sağlanması için özellikle tarımın geliştirilmesi gereğini ve önceliğini gözler önüne sermiştir.

Fakat, tarıma verilen önemin ve sübvansiyonların 1974'den itibaren azalmaya başladığını, 24.Ocak.1980 Kararları ile mali desteklerin veya sübvansiyonların daha da daraltıldığını görüyoruz. Bu daralma 1983'den bu yana devam etmiştir. Gerçi 1983'ü izleyen ilk yıllarda gerçi köy yolları yapımına, köylerin elektrifikasyonuna ve telefon ağına bağlanmasına hız verilmiştir; fakat bu alt-yapı hizmetlerinin artışı, doğrudan sübvansiyonların

azaltılmasının yol açtığı gelir azalışını telafi edememiştir.

Daha sonraki yıllarda ve son on, onbeş yıldır ise hiçbir parti ve hiçbir hükümet tarım sektörüne önem vermemiştir. Sonuçta gerek alt-yapı yatırımlarının gerek sübvansiyonların azaltılması ile tarım sektörü adeta bir "üvey evlat" durumuna düşürülmüştür:

Tarım sektöründe büyüme hızı azalmış,

Bazı yıllarda tarım sektörünün büyüme hızı nüfus artış hızının dahi altına inmiş,

Buna bağlı olarak, sanayinin ve ekonominin bütününün büyüme hızı da düşmüştür.

Son ekonomik kriz öncesi zaten çok zor durumda olan tarım sektörü, ekonomik kriz ve krize karşı IMF tavsiyeleri çerçevesinde alınan tedbirler sonucu büsbütün ağır bir yük altında kalmıştır. Kriz sırasında ve krizi önlemek üzere alınan tedbirler mutlaka bir süre ekonominin bütün sektörlerine bir yük getirecekti. Fakat bu yük, tarım için diğer sektörlerle oranla çok daha ağır olduğu gibi, kriz öncesinde de tarım uzun süredir ihmal edildiği için tahammül edilemez boyutlara ulaşmıştır.

Tarım Politikaları, IMF Reçeteleri ve AB'ye Uyum

Tarımda ekonomik kriz dolaşısıyla alınmış olan tedbirler - bazı uzmanların iddialarının tersine - ne piyasa ekonomisinin ne de Avrupa Birliği (AB) ile aday üyeliğinin ve uyumun bir gereğidir. Bu yük aslında tarım sektörüne son on, onbeş yıldır hiçbir hükümetin ciddi olarak

çıkarmasının ve krize karşı IMF reçetelerinin bu yüzden yanlış uygulanmış olmasının bir sonucudur. Bu tedbirlerin AB aday üyeliği ve AB'ye uyum ile de bir ilgisi yoktur.

Konunun daha iyi anlaşılması için önce aşağıdaki tespitleri yapalım:

Birincisi, ABD, AB ülkeleri ve gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm ülkeler, bazı istisnalar dışında, derece-derece piyasa ekonomisi uygulamaktadırlar. Fakat hepsinde tarım sektörü, piyasa ekonomisinin kurallarına istisna olarak, özel şekilde korunmakta, tarım sektörüne çeşitli ve yüksek oranlı sübvansiyonlar yapılmaktadır. Örneğin, ABD'de bu yıl alınan bir kararla tarıma yapılan mali yardımların 5 yıl içinde 75 milyar dolar daha artırılması öngörülmüştür. Japonya'da ise gerek genel koruma gerek tarım kesiminin korunması daha yoğundur.

İkincisi, AB idaha kurulurken "Ortak Tarım Politikası" çerçevesinde yüksek sübvansiyonlar ve destekler kabul etmiştir. Hatta bu yüzden bazı ürünlerde meydana çıkan üretim fazlaları (dağları) önemli sorunlar yaratmıştır.

Demek ki, AB'de de ilke olarak tarımın yoğun biçimde korunmasını benimsemiştir ve Türkiye tarıma getirilen son yüklerin AB'ye uyum ile de hiçbir ilgisi yoktur.

Gerçi çiftçiye doğrudan mali yardım AB tarafından uygulanan bir politikadır ve bizde de uygulanmasına başlanmıştır. Fakat AB'de bunun yanında, ürün bazında çeşitli başka des-

tekler, destekleme fiyat alım ve uygulamaları devam etmekte ve tarıma yönelen fonlar ve destekler AB bütçesinde büyük bir ağırlık oluşturmaktadır.

Türkiye'deki "Doğrudan Mali Yardım" politikasının uygulamada aksayan yönleri ve bu konuda yapılmakta olan düzeltmeler ayrı bir konudur ve burada ele alınmayacaktır.

Sonuç

Yukarıdaki gözlemler birleştirildiğinde şu sonuca ulaşmaktayız: Gerçi IMF ekonomik krize düşen tüm ülkelere, bütçelerini denkleştirmeleri için, tarım sektörü dahil, sübvansiyonların azaltılmasını tavsiye eder. Fakat bizde tarıma bu denli ağır yük bindirilmesi, hükümetlerin tarım sektörünü ihmal etmeleri ve dolayısıyla IMF reçetelerini bu alanda yanlış uygulamalarının bir sonucudur.

Bu noktayı bazı önemli tarım politikası tedbirlerini ele alarak daha iyi gösterebiliriz:

Gerçi Türkiye'de ekonomik kriz öncesinde tarım sektörüne sübvansiyonlar veriliyordu. Fakat bu sübvansiyonlar belirli bazı bölgelerde, iç veya dış piyasalarda satılmayan, arz fazlası yaratarak sonradan yakılmak zorunda kalınan, sınırlı sayıda ürüne yöneltilmiş, ürünlerle ve tarımsal bölgelere adilane bir dağılım yapılmamıştı.

Tarımda popülist ve partizanca politikalar uygulandığı ve bütçe yükünü azaltmak için görev zararlarının sınırlandırıldığı doğrudur. Fakat Ziraat Bankası'nın özelleştirilmesi kararı ise, kanaatimce, bu bankanın yaptığı görevin özelliklerini hesaba katarsak, yanlıştır. Zi-

raat Bankası'nı özelleştirmek değil "özerkleştirmek", banka idaresi ve faaliyetleri üzerindeki partizanca ve popülist siyasetin etkilerini kaldırmak gerekir.

1950'li ve 1960'lı yıllarda dışa kapalı bir ekonomi rejimi altında uygulanmış olan, dış piyasa ve dış fiyatlardan tamamen bağımsız sübvansiyonları bugünkü piyasa ekonomisi ve dışa açılma ortamında uygulamak kesinlikle mümkün değildir. Fakat bugünkü ortamda sadece veya geniş ölçüde çiftçiye "doğrudan mali yardım"la yetinmek de doğru değildir. Bunun yanında, aynen AB ülkelerinde olduğu gibi, çeşitli ürünler için mutedil fakat yeterli düzeyde sübvansiyon, destekleme fiyat yardımı yapılmalıdır. Buna ihracat teşvikleri dahildir.

Unutulmamalıdır ki, Türkiye'de tarım sektörüne yönelen sübvansiyonlar azaltılırken, tüm diğer sektörler, örneğin imalat sektörlerine, turizm sektörüne vs., teşvikler devam etmektedir. Bu da tarımın üvey evlat durumuna düşürüldüğünü gözler önüne sermektedir.

Yine şunu da unutmamak gerekir ki, Türkiye bütçe açıkları ve dolayısıyla ekonomik kriz, tarım sübvansiyonları yüzünden değil, büyük yolsuzluklar sonucu meydana gelmiştir. Sadece banka hortumlamalarının yükü 26 milyar dolara ulaşmıştır.

Piyasa ekonomisi ve özel teşebbüsün egemen olduğu, kimyevi gübrenin KİT'ler değil, özel firmalar tarafından üretildiği bir ortamda doğal olarak

"Unutulmamalıdır ki, Türkiye'de tarım sektörüne yönelen sübvansiyonlar azaltılırken, tüm diğer sektörler, örneğin imalat sektörlerine, turizm sektörüne vs., teşvikler devam etmektedir. Bu da tarımın üvey evlat durumuna düşürüldüğünü gözler önüne sermektedir."

maliyetin altında fiyatla kimyevi gübre veya mazot satmak düşünülemez. Fakat herhalde ekonominin bir an önce düzlüğe çıkartılması, bütçe açığının kapatılması ve mazot fiyatlarının anormal sıçramalarının durdurulması şarttır.

Tarıma yapılan alt-yapı yatırımları uzun süredir azalma göstermiş, kriz sonrası tarım sektörünün yatırımlar içindeki payı daha da azalmıştır. Oysa ki piyasa ekonomisi çerçevesinde devletin tarım sektörünü desteklemesinin en uygun yollarından biri, hatta en önde geleni, tarımsal alt-yapı yatırımları ve teknik bilgi yardımıdır. Bu ilke kaç yıldır hemen hemen tamamen unutulmuştur. Örneğin, devlet son yıllarda sulama fiyatlarına %100'e yakın zamalar yapmakta, fakat sulamaya yeni arazi açmak bir yana, mevcut su kanaletlerini onarmayı dahi başaramamaktadır.

Umuyorum ki yeni hükümet, tarım kesimine yapılan bu haksızlığı idrak eder ve bunu giderecek köklü tedbirler alabilir.